

LEGAL SCIENCES

ANALYSIS OF LEGISLATION ON NON-PROFIT ORGANISATIONS IN EUROPE AND ITS IMPLICATIONS FOR UKRAINE

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО НЕПРИБУТКОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ В ЄВРОПІ ТА ЙОГО ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Nataliia Brovko¹

Svitlana Simakova²

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-672-0-35>

Неприбуткові організації діють для досягнення соціальних цілей. Серед них благодійництво, культурні або інші суспільно корисні цілі. Діяльність таких об'єднань спрямована на реалізацію активних дій та на допомогу і на виховання гуманістичного та відповідального суспільства [1, с. 44]. З метою закріплення гуманістичних засад держави у своєму національному законодавстві визначають правові основи діяльності неприбуткових організацій, що сприяє розвитку ініціатив серед громадськості, дозволяє вирішувати нагальні проблеми суспільства. Це потребує від кожної держави впровадження сучасних політико-правових та організаційно-фінансових інструментів підтримки й розвитку таких об'єднань.

Європейське законодавство досить лояльне у відношенні неприбуткових організацій. Їм дозволено брати участь у громадсько-політичній діяльності (хоча деякі країни забороняють неприбутковим організаціям висувати кандидатів на політичні посади). Законодавство європейських держав визнає неприбуткові організації активними учасниками державної політики, наділяючи їх правом вільно висловлюватися з усіх питань, що мають суспільне значення. Обмеження на політичну діяльність пов'язане зі статусом суспільно корисної організації та дозволяє фондам та асоціаціям фінансувати політичні партії, але відмовляє їм у наданні статусу організації, що має суспільне значення.

Законодавство Македонії та Боснії забороняють об'єднанням брати участь у виборчих кампаніях та фінансувати кандидатів або партії;

¹ Bila Tserkva National Agrarian University, Ukraine

² Bila Tserkva National Agrarian University, Ukraine

Угорщина обмежує неприбуткові організації у зайнятті політичною діяльністю, визначає розмір податкових пільг в залежності від того, чи утримуються вони від висування кандидатів на виборах. Угорщина також прийняла закон про фонди політичних партій, згідно з яким окрема бюджетна підтримка надається партійним фондам, яким також дозволено збирати кошти та фінансувати партію, з якою вони пов'язані; литовське законодавство щодо діяльності благодійних та спонсорських фондів нечітко у цьому питанні та не містить прямої згадки про політичну діяльність цих організацій. У польському законодавстві немає обмежень щодо політичної діяльності об'єднань, що дозволяє їм брати участь у виборах, але іноді такі кроки можуть тлумачитись як лобювання тому не є досить поширеними [2].

Важливим фактором, що передбачений у законодавстві є звітність неприбуткових організацій про свою діяльність. Як правило, звітування відбувається шляхом подачі фінансових звітів до органу, відповідального за реєстрацію або до міністерства, відповідального за сферу діяльності певної організації. У деяких країнах неприбуткові організації звільняються від такої звітності. У Словаччині діє вимога для неприбуткових організацій подавати звіти про діяльність, вести окремий облік витрат, пов'язаних з господарською діяльністю. Організації в Угорщині та Польщі зобов'язані готувати досить детальні звіти про свою діяльність. Для моніторингу громадських організацій крім звітування органи влади використовують державні аудити та інспекції [3]. У Болгарії громадські організації підлягають фінансовому аудиту на предмет використання державних або муніципальних субсидій чи грантів у рамках європейських програм.

Практично усі європейські країни крім Словаччини, надають пільги донорам за внески, які вони роблять на користь певних неприбуткових організацій. Угорщина, Литва, Польща, Румунія прийняли закони, які дозволяють платникам податків спрямовувати 1-2% сплачених податків на користь певних неприбуткових організацій на власний вибір, дозволяючи їм забезпечити їм джерело фінансування та допомагаючи підтримувати незалежність неприбуткового сектору, що стимулює неприбуткові організації до відкритості, ефективного управління та акцентування діяльності на тій, що відповідає нагальним потребам громадськості.

Європейське законодавство акцентує увагу на дотриманні принципу: податки не залишаються виключно у державному бюджеті, а частково спрямовуються безпосередньо до неприбуткових організацій за волевиявленням платника податку. Ця система виникла в Угорщині наприкінці 90-х і згодом була перейнята іншими країнами регіону як

інструмент фінансової підтримки громадянського суспільства. Механізм «percentage tax designation» дозволяє платникам податків спрямовувати визначений відсоток податку на користь обраних неприбуткових організацій чи релігійних структур (зазвичай 1% у Угорщині, 2% у Польщі, Литві, Румунії тощо). У Албанії, Польщі, Хорватії існують пільги для особливо важливих видів діяльності організацій, наприклад тих, що займаються видавничою діяльністю, науковими дослідженнями, конкретними важливими проектами.

Бізнес у державах Центральної та Східної Європи, окрім Словаччини, отримує певні податкові пільги для благодійних пожертв. Для отримання пожертви одержувач повинен мати статус суспільно корисної організації, а пожертви повинні бути спрямовані на благодійні цілі. Як правило, пільга надається у формі вирахування, яке зменшує базу оподаткування. Заслуговує на увагу законодавство Польщі, за яким фізичні особи можуть вирахувати 6% від суми пожертви, якщо вони жертвують на користь «звичайної неурядової організації», і 100% від суми пожертви, якщо вони жертвують на користь релігійної організації [4].

У Боснії і Герцеговині, Косово, Литві, Румунії та Сербії не дозволено фізичним особам отримувати відрахування з внесків. Тоді як Чеська Республіка дозволяє фізичним особам відраховувати до 10%, Угорщина надає фізичним особам податковий кредит на благодійні внески до 30% від податкового зобов'язання, у Македонії фізичні особи мають право на знижку з податку на доходи фізичних осіб у розмірі 20% від загальної суми річного податкового зобов'язання благодійника. [5].

У більшості європейських країн існують спеціальні правила бухгалтерського обліку для неприбуткових організацій. Вони повинні звітувати за свою статутну неприбуткову діяльність у Болгарії, Угорщині, Польщі. Румунія дозволяє неприбутковим організаціям користуватися спрощеними правилами бухгалтерського обліку, якщо вони не є суспільно корисними, мають дозвіл державних фінансових органів і їхній річний дохід не перевищує 30 000 євро.

У більшості країн неприбутковим організаціям дозволено конкурувати за державне фінансування і часто це прописано в законі. У Болгарії та Естонії законодавство дозволяє юридичним особам брати участь у тендерах на отримання державних коштів. Закон про державні закупівлі Словаччини суперечить цій тенденції, прямо виключаючи неприбуткові організації з тендерів на державні послуги [6]. Неприбуткові організації країн-членів ЄС мають право подавати заявки на отримання фінансування з фондів ЄС, але правила участі в тендерах різних держав суттєво відрізняються. Наприклад, у Боснії та Сербії міністерства мають велику свободу дій у визначенні правил державного фінансування, але вони не

досить чіткі і прозорі. У Чеській Республіці та Угорщині натомість досить чіткі правила подачі заявок на гранти у сферах науки, досліджень, освіти, догляду за дітьми та екології. Норми румунського законодавства про гранти передбачає застосування однакових базових правил проведення конкурсів на отримання грантів для національних та місцевих державних установ. У Хорватії прийнято кодекс належної практики, який покликаний забезпечити прозорість надання державних грантів через відкриті конкурси та об'єктивні критерії. Нарешті, в Чорногорії міжсекторальна комісія уповноважена розподіляти державні гранти [6].

Європейське законодавство про неприбуткові організації розвивається та удосконалюється. Тенденції змін включають наступне:

1. Організаційні форми в яких існують неприбуткові це, як правило, асоціації та фонди. Передбачено наявність й інших організаційних форм. Країни ЄС визнають право на організацію незареєстрованих об'єднань. Більшість країн вимагають від двох до п'яти засновників для асоціації та одного або більше засновників для фонду та дозволяють юридичним особам та іноземцям засновувати неприбуткові організації. Асоціації не потребують капіталізації, а фондам, як правило, потрібне початкове майно. Однак тенденція полягає в тому, щоб така сума була номінальною або їх активів було достатньо для досягнення організаційних цілей [6].

2. Тенденція щодо реєстрації полягає в тому, що галузеві міністерства позбавляються повноважень щодо реєстрації неприбуткових організацій. Ці повноваження передаються судам або іншим органам. Тенденція також полягає в реєстрації таких об'єднань тому на місцевому рівні. Більшість країн встановлюють часові межі для процесу реєстрації та дозволяють засновникам оскаржувати негативні рішення.

3. Європейські держави все частіше створюють публічні реєстри неприбуткових організацій для їх прозорості і відкритості. Чеська Республіка та Хорватія підтримують практику розміщення цих реєстрів в Інтернет мережі.

4. Управління асоціаціями, як правило, здійснюється загальними зборами членів. Фондами зазвичай керує Рада директорів. Закони визначають їх повноваження, надаючи засновникам більш широку свободу дій у визначенні питань внутрішнього управління. Тенденція полягає в наданні вищому керівному органу організації широким повноважень щодо припинення діяльності неприбуткових організацій а також у визначенні підстав, за яких воно може бути примусово припинена. Після ліквідації неприбуткових організацій, які отримують значні податкові пільги їх активи передаються іншій організації, що має ті ж або подібні цілі. Асоціаціям дозволяється розподіляти активи, що залишилися, між членами і, якщо це можливо, засновниками.

5. Більшість держав у своєму законодавстві забороняють неприбутковим організаціям займатися політичною діяльністю, але вони мають право на здійснення діяльності у сфері публічної політики та адвокації.

6. Неприбуткові організації зобов'язані подавати податкові звіти відповідно до податкового законодавства. У разі отримання податкових пільг вони зобов'язані готувати програмні звіти. Тенденція полягає в пристосуванні вимог до звітності до законних інтересів, не обтяжуючи при цьому надмірно. Тому іноді малі неприбуткові організації звільняються від вимог до звітності та подають спрощені звіти.

7. У всіх країнах неприбуткові організації певною мірою звільнені від оподаткування. Майже в усіх країнах існують стимули для заохочення пожертвувань з боку фізичних та юридичних осіб.

Україна може запозичити європейський досвід щодо реформування національного законодавства правового статусу неприбуткових організацій, зокрема у контексті більш спрощеної процедури їх реєстрації, підзвітності, організацій, які є суспільно корисними з метою заохочення їхньої діяльності, вдосконалення податкового режиму для таких організацій та донорів з метою підтримки їх стійкості.

Список використаних джерел:

1. Житник М. Благодійність у соціально-філософській ретроспективі та перспективі. *Вісник НУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2015. Вип. 2. С. 44–51.

2. The Legal Space for Non-governmental Organisations in Europe (Council of Europe). URL: <https://rm.coe.int/the-legal-space-ngo-text-a4-web-final/1680a4cd01>

3. B. Strečanský, M. Török. Assessment of the Impact of the Percentage Tax Designations: Past, Present, Future. *ERSTE Foundation*, Vienna 2016. Vol.4. 140 p. URL: <https://www.erstestiftung.org/en/publications/assessment-of-the-impact-of-the-percentage-tax-designations-past-present-future>

4. J. Hohra. Albania – Legal Environment for Philanthropy in Europe 2024 (Philea/Legal Environment Profile). URL: <https://philea.eu/wp-content/uploads/2025/11/Albania-Philea-2024-Legal-Environment-for-Philanthropy-in-Europe.pdf>

5. G.L. Huber. Foundations in Europe from a tax perspective – Observations and trends. Comparative Highlights of Foundation Laws The Operating Environment for Foundations in Europe. URL: <https://philea.eu/wp-content/uploads/2021/12/Comparative-Highlights-Of-Foundation-Laws.pdf>

6. D. Rutzen, D. Moore, M. Durham. The Legal Framework for Not-for-Profit Organizations in Central and Eastern Europe. *The International Journal of Not-for-Profit Law* Vol. 11, ISS.2, 2009. URL: <https://www.icnl.org/resources/research/ijnl/the-legal-framework-for-not-for-profit-organizations-in-central-and-eastern-europe>